

نقش صنعت نفت در توسعه اجتماعی - اقتصادی شهر گچساران از دیدگاه شهروندان

دکتر علیرضا محسنی تیریزی^۱، فرزانه فرامرزی^۲

چکیده

هدف از این تحقیق بررسی نقش صنعت نفت در توسعه اجتماعی - اقتصادی شهر گچساران از دیدگاه شهروندان این شهر می-باشد. شهر گچساران به عنوان یکی از ده میدان نفتی بزرگ جهان به شمار می آید. به نظر می رسد که با این درآمد عظیم نفتی که از این شهر استخراج می شود شاهد دگرگونی هایی در این شهر باشیم. چون بر حسب نظریات نوسازی و اندیشمندانی همچون پارسونز، آیزنشتاد، اسملسر، گیدنز، بوردیو با ورود صنعت به جوامع سنتی در طی زمان شاهد رشد جوامع و تبدیل آنها به جوامع مدرن خواهیم بود. در این پژوهش توسعه در دو حوزه اجتماعی و اقتصادی مورد بررسی قرار گرفت: در حوزه اجتماعی ابعادی چون شهرگرایی، رشد آموزش، تحرک اجتماعی و نابرابری اجتماعی و در حوزه اقتصادی ابعادی چون مصرف-گرایی و نابرابری اقتصادی مورد بررسی واقع شد. که اطلاعات لازم از طریق پرسشنامه جمع آوری، با نرم افزار SPSS پردازش و با آزمون آلفای کرونباخ اعتبارسنجی شد. آزمون آماری مورد استفاده در این پژوهش آزمون t تک نمونه ای می باشد. در این پژوهش ۶ فرضیه موجود مورد تایید قرار گرفت. در نتیجه می توان چنین ابراز داشت که هر چند صنعت نفت باعث توسعه در این شهر شده است اما این توسعه به صورت متوازن و هماهنگ نبوده است. در واقع ما شاهد توسعه نامتوازن می باشیم.

واژگان کلیدی: صنعت نفت، توسعه اجتماعی - اقتصادی، شهر گچساران

^۱ دانشیار جامعه شناسی دانشگاه تهران

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهشگری دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران faramarzi59@gmail.com

مقدمه

توسعه نوع یا حالتی از دگرگونی اجتماعی است که انسان برای دستیابی به نیازها و خواسته‌های خود در محیط ایجاد می‌کند. او همواره تلاش می‌کند محیط زیستی و اجتماعی خود را در جهت پاسخگویی به نیازهای خویش دگرگون کند. اکثر جامعه‌شناسان انقلاب صنعتی بریتانیا در قرن نوزدهم را سرآغاز دوران مدرن می‌دانند. جریان نوگرایی از بطن جوامع غربی برخاسته و منبعث از شرایط ویژه اقتصادی این جوامع می‌باشد. به عبارت دیگر به خوبی می‌توان نشان داد که همه‌ی آن ویژگی‌هایی که در پیدایش جریان نوگرایی دخیل بوده‌اند با مجموعه‌ای از تغییراتی ارتباط دارند که هسته اصلی آن را تحولات اقتصادی تشکیل داده است، و جوامع غربی در مسیر حرکت تدریجی خود به سمت توسعه و صنعتی شدن، نظام ارزشی متناسب با نظام اقتصاد سرمایه‌داری را نیز بسط داده‌اند.

اما در کشورهای جهان سوم وضع به گونه‌ای دیگر است. در این کشورها توسعه صنعتی در قالب فرایند نوسازی از غرب وارد شده است و نوگرایی به عنوان پدیده‌ای بیگانه با بستر فرهنگی و نظام سنتی این جوامع در تعارض قرار گرفته است. از آنجایی که افکار و عقاید مدرن حول اقتصاد مدرن سرمایه‌داری شکل گرفته‌اند، می‌توان گفت که ریشه اصلی تضاد سنت و نوگرایی در کشورهای در حال توسعه نیز تضاد بین شرایط اجتماعی - اقتصادی بومی این جوامع با شرایط زمینه‌ساز جامعه مدرن می‌باشد. (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۹)

توسعه در مفهوم قوی خود، به معنای استفاده از منابع تولید جامعه جهت بهبود شرایط زندگی فقیرترین افراد است. و در معنای ضعیف خود به معنای سهم بیشتر از همه چیز برای تمامی افراد در چارچوب بیشترین سهم برای عده‌ای انگشت-شمار. (از کیا، ۱۳۸۹: ۱۶)

اسملسر توسعه را فرایندی از تمایز می‌داند که با ظهور شکل‌های جدیدی از یگانگی همراه است. او استدلال می‌کند که جریان توسعه و فرایند تمایز و یگانگی، پیوستاری بدون انقطاع نیست، بلکه همواره گسستگی‌هایی در کار است که موجب بروز اغتشاش‌های اجتماعی می‌شود. تغییر اسملسر از گسستگی‌ها کلی و ناظر بر همه نابسامانی‌هایی است که به طور پیوسته تأخیرها و اختلال‌هایی را در سرعت حرکت جامعه به سوی هدف‌های انتخاب شده موجب می‌شوند. (اسملسر، ۱۹۶۳).

مایکل تودارو در کتاب توسعه اقتصادی در جهان سوم می‌نویسد: "توسعه را باید جریانی چند بعدی دانست، که مستلزم تغییراتی اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق است". (تودارو، ۱۳۷۰، ۱۳۵)

واقعیت این است که اقتصاد ایران از اواخر قرن ۱۹ تا به امروز به طور عمیق و شدید دگرگون شده است. نفت در طول یکصد سالی که از پایه‌گذاری صنعت آن در ایران می‌گذرد، با حیات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی ایرانیان گره خورده است و مسیر توسعه کشور و ارتقای قدرت ملی ایران نیز، از این بخش می‌گذرد. (میرترابی، ۱۳۸۷)

در این روند، اقتصاد بسته و معیشتی ایران هر قدر به دهه‌های بعد نزدیک می‌شود، بیشتر فرو می‌ریزد و تحت تاثیر اقتصاد سرمایه‌داری غرب به سوی اقتصاد کالایی رهسپار می‌شود. این جهت‌گیری و حرکت اقتصادی ایران، روابط اقتصادی - اجتماعی جدید را پی‌ریزی می‌کند. چنین راهی برای توسعه، یعنی دگرگونی نظام اقتصادی - اجتماعی معیشتی به نظام اقتصادی - اجتماعی سرمایه‌داری، را نظریه نوسازی و توسعه، به خوبی تحلیل، تبیین و تایید می‌کنند. اما تجربه‌های

بدست آمده نشان داد که اقتصاد ایران پس از چندین دهه تلاش، کوشش و تبلیغ و دگرگونی در ساختارهای تولید، توزیع و مصرف و نیز با سرمایه‌گذاری‌های عظیم حاصل از درآمد نفت نتوانست به یک توسعه اقتصادی - اجتماعی پیشرفته نائل شود. (سیف‌اللهی، ۱۳۹۰) در نتیجه گسترش نوسازی در جامعه یک دوگرایی ایجاد می‌شود که در آن گروهی از منابع این امر یعنی صنعتی شدن استفاده می‌کنند و گروهی فاقد دسترسی به این منابع هستند و وضعیت آنان تغییر چندانی نخواهد کرد.

جریان توسعه جدا از نابرابری‌های به‌جا مانده از پیش، به خودی خود غالباً طوری است که در طی آن عده‌ای وضعیت بهتری پیدا می‌کنند در حالیکه سایرین در نهایت اگر وضعیت پیدا نکنند در همان سطح پیشین باقی می‌مانند. (گلدتورپ، ۱۳۷۳: ۱۴۹)

ایران دومین کشوردارنده ذخایر گاز و چهارمین دارنده ذخایر نفت جهان است. چهار میدان نفتی اهواز، آغاچاری، گچساران و مارون در مناطق نفت خیز جنوب در زمره ۱۰ میدان نفتی بزرگ جهان هستند. (ایران پترو، شبکه خبری نفت و انرژی)

شرکت بهره برداری نفت و گاز گچساران با توان تولید روزانه ۷۵۰ هزار بشکه نفت خام، ۱۱ میلیون متر مکعب گاز همراه و ۲۱ هزار بشکه نفتا می‌باشد. بیش از ۶ هزار و ۵۰۰ نیروی انسانی در این شرکت مشغول به کار بوده که با کار و تلاش شبانه روزی خود، در شکوفا کردن اقتصاد کشور نقش مهمی را برعهده دارند (Yasuj.irib.ir). حضور صنایع نفت و گاز در این منطقه یک فرصت مناسب جهت ایجاد توسعه می‌باشد. به عبارتی می‌توان از این فرصت استفاده کرد و با درآمدهای حاصل شده به تولید و سرمایه‌گذاری در تمام بخش‌ها کمک کرده و زمینه را برای توسعه یکپارچه فراهم نمود. کارشناسان معتقدند که شهر گچساران باید از جمله بزرگترین شهرهای جهان باشد و سطح رفاه اجتماعی نسبت به منابع موجود باید در بالاترین سطح ممکن وجود داشته باشد. اما متأسفانه این امر نه تنها محقق نشده بلکه روز به روز شاهد بسیاری از معضلات اجتماعی (از جمله اعتیاد، بیکاری، ناامنی، نزاع‌های قومی و فقر و ...) معضلات اقتصادی و زیست محیطی هستیم.

هدف کلی این تحقیق عبارتست از: شناخت نقش صنعت نفت در توسعه اقتصادی - اجتماعی در شهر گچساران از دیدگاه خانوارهای ساکن در این شهر می‌باشد. در این پژوهش توسعه در دو حوزه مورد بررسی واقع می‌شود. در حوزه اجتماعی ابعادی چون شهرگرایی، تحرک اجتماعی، رشد آموزش و نابرابری‌های اجتماعی و در حوزه اقتصادی ابعادی چون میزان مصرف‌گرایی و نابرابری‌های اقتصادی مورد بررسی واقع می‌شوند.

اهداف

- شناخت نقش صنعت نفت در رشد شهرگرایی در شهر گچساران از نظر جامعه تحت مطالعه
- شناخت نقش صنعت نفت در میزان تحرک اجتماعی افراد در شهر گچساران از نظر جامعه تحت مطالعه
- شناخت نقش صنعت نفت در رشد آموزش در شهر گچساران از نظر جامعه تحت مطالعه
- شناخت نقش صنعت نفت در میزان نابرابری‌های اجتماعی در شهر گچساران از نظر جامعه تحت مطالعه
- شناخت نقش صنعت نفت در رشد مصرف‌گرایی گروه‌های اجتماعی مختلف شهر گچساران از نظر جامعه تحت مطالعه
- شناخت نقش صنعت نفت در میزان نابرابری‌های اقتصادی در شهر گچساران از نظر جامعه تحت مطالعه

پیشینه تحقیق

- در پژوهشی تحت عنوان تأثیر اجتماعی توسعه صنعتی در منطقه عسلویه که توسط آقای طالبیان و همکاران (۱۳۸۷) انجام شده، اینطور عنوان شده است: که بعد از ورود صنعت و قریب ۱۰ سال اجرای پروژه های صنعتی در این منطقه که سبب هزینه کردن چند ده میلیارد دلار سرمایه در این منطقه شده است. کماکان زندگی بومیان، زیرساخت های عمومی و شرایط کلی زندگی بیرون از مجتمع های صنعتی کاملاً توسعه نیافته باقی مانده است.
- در پژوهشی تحت عنوان تأثیرات اجتماعی توسعه تأسیسات صنعت نفت در مازندران که توسط آقای دکتر محمد فاضلی (۱۳۸۹) انجام گرفته شده چنین ابراز شده است: ایجاد تأسیسات پالایشگاه در مازندران آلودگی گسترده ای اعم از آلودگی هوا، خاک، آبهای سطحی و دریا ایجاد خواهد کرد. این آلودگی ها مستقیماً از طریق محصول استراتژیک برنج و ماهیان خزر به مردم منتقل خواهد شد. آلودگی هوا نیز به واسطه بارانی بودن اقلیم منطقه و پیدایش باران های اسیدی بخش مهمی از ناحیه خزری را تحت تأثیر قرار خواهد داد. عوارض بهداشتی این وضعیت به یکی از معضلات اجتماعی بزرگ استان مازندران بدل خواهد شد.
- خانم سمیه توحیدلو (۱۳۸۵) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان: «بررسی اثر و پیامدهای توسعه صنعتی بر توسعه اجتماعی در منطقه احمدآباد مستوفی با تأکید بر دانش آموزان دوره دبیرستان» چنین می نویسد: آنچه بیش از هر چیز به دنبال یافتن آن بوده ایم میزان انطباق مردم محلی با کارگاه ها و کارخانه های موجود در منطقه از نظر رفتاری، عقلانی، هنجاری و عاطفی و تأثیرات آن بر زندگی اجتماعی مردم این منطقه و برخی شاخص های توسعه اجتماعی اعم از بیکاری، مهاجرت، همبستگی اجتماعی، کجروی، نگاه به سرمایه و شکاف نسلی بوده است.
- وحید قاسمی و همکارانش (۱۳۸۹) در پژوهشی تحت عنوان "شناخت تأثیر طبقه اجتماعی بر نگرش نسبت به جریان نوگرایی در شهر اصفهان" هدف از این پژوهش را تبیین تضاد بین سنت و نوگرایی بر مبنای یکی از زمینه های اصلی تضاد در جامعه یعنی تضاد طبقاتی عنوان می کنند. به بیان دیگر این پژوهش بر آن است که نشان دهد که یکی از عوامل بوجود آورنده یا تشدید کننده تضاد بین نظام سنتی جامعه و ارزش های نوگرایانه، تضاد موجود در نحوه نگرش، بینش و نظام ارزشی افراد متعلق به طبقات مختلف اجتماعی می باشد. در نتیجه می توان با کاهش فاصله طبقاتی، تضاد بین نگرش های موجود در زمینه سنت گرایی و نوگرایی را نیز کاهش داد. در کل می توان گفت هرچه طبقه اجتماعی بالاتر باشد نگرش افراد نسبت به نوگرایی نیز مثبت خواهد بود و می توان امیدوار بود که کاهش فاصله طبقاتی، گامی موثر به سوی ایجاد جامعه ای مدرن باشد.
- زهرا مزارعی (۱۳۸۹) در مطالعه ای مقایسه ای به بررسی تأثیر شرکت نفت بر بافت اجتماعی شهر گچساران در بین کارمندان شرکت نفت و غیر شرکت نفت پرداخته است. در این پژوهش که به بررسی میزان تأثیر صنعت نفت بر تغییرات اجتماعی، بررسی بی ثباتی در خانواده ها، افزایش میزان تحصیلات، میزان تحرک اجتماعی و شهرنشینی پرداخته شده به این موضوع اشاره شده است که صنعت نفت باعث ایجاد تغییرات اجتماعی و شیوه زندگی مردم و رشد آموزش و میزان تحصیلات شده است. همچنین حضور صنعت نفت باعث افزایش میزان شهرنشینی و مصرف گرایی افراد شده است.
- صدیقه حسن زاده (۱۳۸۸) در پایان نامه خود که به بررسی عوامل اجتماعی موثر بر شکاف طبقاتی بین دو محله شرکت نفت و غیر شرکت نفت در شهر گچساران پرداخته به این نتایج دست یافته که بین این دو قشر از مردم ساکن این

منطقه شکاف طبقاتی ناشی از شاغل شدن در صنعت نفت موجود می‌باشد و این شکاف را می‌توان در نوع مسکن، نفوذ اجتماعی، درآمد و طبقه اجتماعی مشاهده کرد.

- میثم موسایی (۱۳۸۸) در پژوهشی تحت عنوان رابطه توسعه اقتصادی و توسعه اجتماعی به این نتایج دست یافته‌اند: از لحاظ تاریخی ارتباط توسعه اقتصادی و توسعه اجتماعی در کشورهای توسعه یافته کنونی دارای تجربه متفاوتی از کشورهای در حال توسعه است. در حالیکه در کشورهای در حال توسعه، توجه صرف به توسعه اقتصادی باعث وخیم شدن شاخص‌های اجتماعی شده است، اما در کشورهای توسعه یافته ابتدا باعث وخیم شدن شاخص‌های توسعه اجتماعی شده و سپس بهبود یافته‌اند.

-محمد فاضلی و همکارانش (۱۳۸۷) در تحقیقی تحت عنوان پیامدهای اجتماعی و فرهنگی استقرار تأسیسات نفت و گاز در جزیره خارک به این نتایج دست یافته‌اند: تورم و افزایش هزینه زندگی در جزیره ناشی از فعالیت‌های صنعتی و ورود تعداد زیادی نیروی انسانی، بومیانی را که به واسطه از دست رفتن اقتصاد سنتی زیان دیده‌اند با دشواری‌های زیادی مواجه کرده است. درگیری‌های اجتماعی ناشی از وضع نامناسب توسعه اجتماعی در خارک بدلیل اولویت دادن به توسعه صنعتی.

- محمد امین قانع راد (۱۳۸۴) با تحقیقی با عنوان رویکرد توسعه اجتماعی به برنامه‌های فقرزدایی در ایران چنین می‌نویسد: رشد اقتصاد نوین جهانی، تضعیف دولت رفاه در کنار فرایندهای فکری و فرهنگی همچون نقد نظام‌های سیاسی و اقتصادی در سال‌های پایانی دهه بیستم فقرزدایی و رفاه اجتماعی را به چالش کشیدند. وی در آخرین بخش مقاله بر ضرورت‌های گسترش رویکرد توسعه اجتماعی در فقرزدایی و ساماندهی نظام رفاه اجتماعی در ایران تأکید کرده است.

- جان آرتور (۱۹۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان توسعه و جنایت در آفریقا (آزمون تئوری نوسازی) چنین نتیجه می‌گیرد که: تأثیر توسعه بر جرائم و میزان آن فقط برای جرائمی که دارای ارزش کمتری به لحاظ مادی بودند مثبت بوده است - عفاف ابراهیم (۱۹۸۲) در مقاله‌ای تحت عنوان تأثیر مدرنیته بر زنان کویت چنین می‌نویسد: زنانی که دارای تحصیلات بیشتری هستند تمایل بیشتری دارند که در تصمیمات خانوادگی به طور مؤثرتر حضور داشته باشند.

- تئوری‌های جامعه‌شناختی مدرنیته مقاله‌ای است که آر. اینگلهارت (۲۰۰۱) به چاپ رسانده است. وی در این مقاله بر ویژگی‌ها و خصوصیات جوامع نوسازی شده اشاره می‌کند و می‌افزاید: نوسازی شامل شهرگرایی، کاربرد علم و تکنولوژی، تخصصی شدن، افزایش بوروکراسی، افزایش سطح سواد است، اما هسته اصلی فرایند نوسازی صنعتی شدن می‌باشد که باعث خروج جوامع از فقر و نیاز به کشاورزی معیشتی است.

فرضیه‌های تحقیق

- به نظر می‌رسد بین تاسیس و توسعه صنعت نفت در گچساران و شهرگرایی رابطه معنادار وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین تاسیس و توسعه صنعت نفت در گچساران و گسترش آموزش رابطه معنادار وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین تاسیس و توسعه صنعت نفت در گچساران و تحرک اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین تاسیس و توسعه صنعت نفت در گچساران و نابرابری اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین تاسیس و توسعه صنعت نفت در گچساران و رشد مصرف‌گرایی رابطه معنادار وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین تاسیس و توسعه صنعت نفت در گچساران و نابرابری اقتصادی رابطه معنادار وجود دارد.

روش تحقیق

این تحقیق به روش پیمایش انجام گردید. دلیل انتخاب پیمایش به عنوان روش تحقیق، این است که به داده‌هایی نیاز می‌باشد که نگرش‌های افراد را مشخص کند. به همین خاطر باید از افراد سوال می‌شد تا نظرات خود را بیان کنند. دلیل دیگر این است که از طریق پیمایش امکان مقایسه پاسخ‌ها و تحلیل‌های آماری فراهم می‌گردد (دواس، ۱۳۸۲، ۱۴). جامعه آماری این تحقیق را تمامی افراد ۱۸ سال به بالای ساکن شهر گچساران تشکیل می‌دهند. برآورد جمعیت بالای ۱۸ سال در سال ۹۰ شهر گچساران در حدود ۵۶ هزار نفر می‌باشد. (مرکز آمار ایران) حجم جمعیت آماری ۵۶۰۰۰ نفر می‌باشد. برای محاسبه حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده می‌شود که در نتیجه آن حجم نمونه ۳۸۱ محاسبه شده است.

در این تحقیق از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شد. در این روش معمولاً از طریق منطقه‌بندی و بلوک‌بندی به خوشه‌ای می‌رسیم و آن خوشه‌ها را به خوشه‌های کوچکتر تبدیل می‌کنیم تا به نمونه مورد نظر دست یابیم. در این تحقیق از پرسشنامه برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. سوالات پرسشنامه یا از پرسشنامه‌های قبلی استفاده شده است و یا از سوالات محقق ساخته شده است.

اعتبار (validity) و پایایی (reliability) پرسشنامه:

اعتبار سنج‌های این تحقیق، به شیوه‌ی روایی صورتی انجام گرفت. در شیوه روایی صورتی، مبنای داوری متخصصان رشته مورد بررسی می‌باشد. به این صورت که سنج‌ها را به صاحب‌نظران متخصص این رشته قرار می‌دهیم تا در این مورد که سنج‌ها موضوع مورد تحقیق را می‌سنجد یا نه، نظرشان را بدهند. (ساروخانی، ۱۳۷۸). برای پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید. بدین صورت که تعداد ۴۰ پرسشنامه توزیع و جمع‌آوری گردید و با محاسبه آلفای کرونباخ پایایی مورد بررسی قرار گرفت. میزان آلفا بین صفر و یک در نوسان است و هرچه این میزان به یک نزدیکتر باشد بهتر است.

یافته‌ها

این پژوهش به روش پیمایش با حجم نمونه ۳۸۱ و با پرسشنامه صورت گرفته شده است. پس از جمع‌آوری اطلاعات پردازش آن به وسیله نرم‌افزار SPSS انجام گرفته است. آزمون‌های مورد استفاده در این تحقیق آزمون t تک نمونه‌ای می‌باشد نتایج حاصل از این تحقیق در دو بخش توصیفی و تحلیلی به شرح زیر می‌باشد:

از مجموع ۳۸۱ پاسخگو در این پژوهش تعداد ۵۵/۱ درصد مرد و ۴۴/۹ درصد زن می‌باشند. بیشترین فراوانی در گروه سنی ۲۹ تا ۳۹ سال با ۴۰/۷ درصد و همچنین از نظر میزان تحصیلات بیشترین فراوانی در گروه تحصیلی لیسانس با ۳۱/۸ درصد مشاهده شده است. ۵۹/۴ درصد از افراد در رده شغلی متوسط ارزیابی شده‌اند و ۶۳/۸ درصد از پاسخگویان به لحاظ اجتماعی و اقتصادی پایگاه خود را در سطح متوسط ارزیابی می‌کنند. ۴۰/۷ درصد از پاسخگویان به لحاظ شغلی و خانوادگی مرتبط با شرکت نفت و باقی آنها یعنی ۵۹/۳ درصد غیر مرتبط با شرکت نفت هستند.

در حوزه اجتماعی میانگین متغیرها به ترتیب نابرابری اجتماعی با میزان ۳/۶۵ (از ۵) در مرتبه اول، تحرک اجتماعی با میانگین ۳/۵۷، شهرگرایی با میانگین ۳/۳۲، رشد آموزش با میانگین ۳/۲۰ در مراتب بعدی قرار گرفته‌اند.

در حوزه اقتصادی میانگین متغیرها به ترتیب مصرف‌گرایی با میانگین ۳/۶۷ و نابرابری اقتصادی با میانگین ۳/۵۰ قرار گرفته‌اند.

در بررسی دو حوزه اجتماعی و اقتصادی میانگین متغیرها به ترتیب میزان آنها عبارتند از: مصرف گرایی، نابرابری های اجتماعی، تحرک اجتماعی، نابرابری های اقتصادی، شهرگرایی و رشد آموزش واقع شده اند. در مجموع متغیر توسعه اجتماعی - اقتصادی که با تعداد ۳۹ گویه مورد بررسی واقع شده اند دارای میانگین ۳/۴۸ می باشد.

نتایج تحلیلی:

آزمون فرضیه شماره ۱:

جدول ۱. آزمون t تک نمونه ای فرضیه شماره ۱

Statistics		Test value=3			شهرگرایی
میانگین	تعداد	سطح مناداری	درجه آزادی	میزان t	
۳/۳۲	۳۷۲	۰/۰۰۰	۳۷۱	۹/۲۹	

با توجه به نتایج آزمون t تک گروهی میزان $t=9.29$ و با درجه آزادی $df=371$ ، در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری برابر است با $sig=0.000$ ، یعنی با اطلاعات موجود H_0 ابطال و H_1 (فرضیه محقق) مبنی بر معنادار بودن رابطه بین تاسیس و توسعه صنعت نفت و شهرگرایی پذیرفته می شود. به عبارت دیگر می توان گفت که از دیدگاه شهروندان صنعت نفت باعث توسعه شهرگرایی گردیده است (میانگین متغیر شهرگرایی ۳/۳۲).

آزمون فرضیه شماره ۲:

جدول ۲. آزمون t تک نمونه ای فرضیه شماره ۲

Statistics		Test value=3			گسترش آموزش
میانگین	تعداد	سطح معناداری	درجه آزادی	میزان t	
۳/۲۰	۳۷۸	۰/۰۰۰	۳۷۷	۵/۲۰	

با توجه به نتایج آزمون t تک گروهی میزان $t=5.20$ و با درجه آزادی $df=377$ ، در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری برابر است با $sig=0.000$ ، یعنی با اطلاعات موجود H_0 ابطال و H_1 پذیرفته می شود. یعنی بین تاسیس و توسعه صنعت نفت و گسترش آموزش رابطه معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر می توان گفت که از دیدگاه شهروندان صنعت نفت باعث گسترش آموزش گردیده است. (میانگین متغیر گسترش آموزش ۳/۲۰).

آزمون فرضیه شماره ۳:

جدول ۳- آزمون t تک نمونه ای فرضیه شماره ۳

Statistics		Test value=3			تحرک اجتماعی
میانگین	تعداد	سطح معناداری	درجه آزادی	میزان t	
۳/۵۷	۳۸۰	۰/۰۰۰	۳۷۹	۱۴/۸۸	

با توجه به نتایج آزمون t تک گروهی میزان $t=14.88$ و با درجه آزادی $df=379$ و در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری برابر است با $sig=0.000$ ، یعنی با اطلاعات موجود H_0 ابطال و H_1 تایید می گردد. یعنی بین تاسیس و توسعه صنعت نفت و تحرک اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر می توان گفت که از دیدگاه شهروندان، صنعت نفت باعث تحرک اجتماعی گردیده است. (میانگین متغیر تحرک اجتماعی ۳/۵۷).
 آزمون فرضیه شماره ۴:

جدول ۴ آزمون t تک نمونه ای فرضیه شماره ۴

Statistics		Test value=3			نابرابری اجتماعی
میانگین	تعداد	سطح معناداری	درجه آزادی	میزان t	
۳/۶۵	۳۷۸	۰/۰۰۰	۳۷۷	۱۴/۰۴	

با توجه به نتایج آزمون t تک گروهی میزان $t=14.04$ و با درجه آزادی $df=377$ و در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری برابر است با $sig=0.000$ ، یعنی با اطلاعات موجود H_0 ابطال و H_1 تایید می گردد. یعنی بین تاسیس و توسعه صنعت نفت و نابرابری اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر می توان گفت که از دیدگاه شهروندان، صنعت نفت باعث ایجاد نابرابری اجتماعی گردیده است (میانگین متغیر نابرابری اجتماعی ۳/۶۵).
 آزمون فرضیه شماره ۵:

جدول ۵. آزمون t تک نمونه ای فرضیه شماره ۵

Statistics		Test value=3			رشد مصرف گرایی
میانگین	تعداد	سطح معناداری	درجه آزادی	میزان t	
۳/۶۷	۳۸۰	۰/۰۰۰	۳۷۹	۱۵/۰۷	

با توجه به نتایج آزمون t تک گروهی میزان $t=15.07$ و با درجه آزادی $df=379$ ، در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری برابر است با $sig=0.000$ ، یعنی با اطلاعات موجود H_0 ابطال و H_1 پذیرفته می شود. یعنی بین تاسیس و توسعه صنعت نفت و رشد مصرف گرایی رابطه معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر می توان گفت که از دیدگاه شهروندان صنعت نفت باعث رشد مصرف گرایی گردیده است (میانگین متغیر مصرف گرایی ۳/۶۷).
 آزمون فرضیه شماره ۶:

جدول ۶. آزمون t تک نمونه ای فرضیه شماره ۶

Statistics		Test value=3			نابرابری اقتصادی
میانگین	تعداد	سطح معناداری	درجه آزادی	میزان t	
۳/۵۰	۳۸۱	۰/۰۰۰	۳۸۰	۸/۶۴	

با توجه به نتایج آزمون t تک گروهی میزان $t=8.64$ و با درجه آزادی $df=380$ ، در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری برابر است با $\text{sig}=0.000$ ، یعنی با اطلاعات موجود H_0 ابطال و H_1 پذیرفته می‌شود. یعنی بین تاسیس و توسعه صنعت نفت و نابرابری اقتصادی رابطه معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر می‌توان گفت که از دیدگاه شهروندان صنعت نفت باعث رشد نابرابری‌های اقتصادی گردیده است (میانگین متغیر نابرابری‌های اقتصادی ۳/۵۰).

بحث و نتیجه گیری

خصلت نوسازی ایجاد نابرابری میان اقشار و طبقات و مناطق جغرافیایی در جوامع می‌باشد. به مجرد اینکه کشورهای در حال توسعه تکنولوژی کشورهای غربی را می‌پذیرند، ساخت‌های اجتماعی آنها نیز همانند ساخت‌های اجتماعی کشورهای غربی خواهد شد. از این رو به نظر می‌رسد که نظریه نوسازی، با نظریه دوگانگی اقتصادی هم در سطح بین المللی و هم در سطح ملی سازگاری دارد و به نتایج یکسان می‌انجامد.

با ورود صنعت در هر جامعه‌ای شاهد رشد اقتصادی در آن منطقه خواهیم شد. درآمد نفت به عنوان یکی از عوامل کارساز توسعه اقتصادی به ویژه در بخش صنعت و خود یکی از اولین صنایع پیشرفت اقتصاد ایران می‌باشد. بطوریکه در سال‌های پس از انقلاب به طور متوسط در حد ۵۴ درصد بوده است. وابستگی ۴۲ درصد یا بیشتر از درآمد بودجه عمومی دولت‌ها از نفت آنها را واجد ویژگی‌های دولت رانتیر می‌کند. به طور معمول طیف محدودی از افراد در دستگاه‌های دولتی و یا در بخش خصوصی، به واسطه نزدیک بودن به منبع توزیع رانت، مزایا و بهره‌های فراوانی می‌برند. دکتر کاتوزیان معتقد است که در این شرایط می‌توان سه گروه اجتماعی را از هم تشخیص داد: ۱- گروه تحت‌الحمایگان دولت، مرکب از تمامی طبقاتی که در عین برخورداری از مزایای درآمد نفتی به دلیل دارایی یا تحصیلات خود از سطح بسیار بالا و رو به رشد مصرف و نرخ سریع انباشت مالی برخوردار می‌شوند. ۲- توده جمعیت شهری که هم از نتایج درآمدزا و اشتغالزای هزینه‌های بالای دولتی و خصوصی سود می‌برند و هم از مقررات دولتی ناظر بر حداکثر ساعات کار، حداقل دستمزدها و طرح‌های رفاهی در صنایع بهره‌مند می‌شوند. ۳- جمعیت روستایی که تقریباً به طور کامل مورد بی‌عنایتی قرار گرفته‌اند. بالا بودن نفرت، فقر فلاکت‌بار، پراکندگی جغرافیایی و غیره شانس ناچیزی برای درخواست پشتیبانی اقتصادی و عدالت اجتماعی در اختیار دهقانان قرار می‌دهد. (کاتوزیان، ۱۳۷۷). گیدنز نیز به عنوان نقاد جامعه مدرن، از حیث نابرابری‌های موجود در آن است و می‌کوشد تا بطلان بسیاری از خوش‌باوری‌های مربوط به کاهش نابرابری‌ها در جوامع نوین را نشان دهد. از دید گیدنز "ثروت، قدرت به همراه می‌آورد و اعضاء طبقه بالا به طور مناسبی در سطوح بالای قدرت حضور دارند. نفوذ آنها تا اندازه‌ای از کنترل مستقیم بر سرمایه صنعتی و مالی و تا حدی از دسترسی‌شان به مواضع فرماندهی در حوزه‌های سیاسی، آموزشی و فرهنگی سرچشمه می‌گیرد."

از نتایج مهم این تحقیق می‌توان به نابرابری در فرصت‌های زندگی اشاره کرد. فرصت‌های زندگی اساساً به معنای احتمال دسترسی هر شخص با پایگاهی معین به هدف‌های ویژه یا ناکامی‌های ویژه است. فرصت‌های زندگی به صورتی متراکم شده نابرابری‌ها و تبعیض‌های اجتماعی موجود در ساختار نظام‌های اجتماعی را منعکس می‌سازد. دسترسی متفاوت گروه‌های اجتماعی مختلف به این فرصت‌ها زمینه‌های لازم برای پایداری هر چه بیشتر شکاف‌ها و نابرابری‌های اجتماعی را فراهم می‌سازد. همانطور که از نتایج این پژوهش در مشاهدات و گفتگوها و پرسشنامه برآمد افراد غیرشرکتی اذعان دارند که فرصت‌های زندگی برای افراد شرکتی برای کسب شرایط خوب و برتر زندگی بیشتر است.

آئینه تمام‌نمای نابرابری‌های اجتماعی تفکیک اجتماعی است. یعنی تفاوت‌های موجود در جامعه به اعتبار مشاغل و نقش‌ها، سمت‌های اجتماعی، منزلت، قدرت و نیز تفاوت‌های موجود میان گروه‌ها بر حسب کارکرد است. وبر معتقد است که اگر طبقات اقتصادی، معنای دقیق کلمه اجتماعات نیستند در عوض گروه‌های دارای پایگاه اجتماعی مشابه اجتماعات هستند. دارندگان پایگاه اجتماعی مشابه در جامعه سهم برابری از حیثیت و احترام دارند و از درون احساس همبستگی می‌کنند. البته نابرابری در تملک اموال می‌تواند منشاء نابرابری در اعطای امتیازات مربوط به حیثیت شود. توسعه فقط به کاربری نظریه‌های توسعه و مدل‌های رشد نیست بلکه توسعه، محصول است و دستیابی به این محصول به سخت کوشی، خلاقیت، ابتکار و صرف وقت نیاز دارد. توسعه فرایندی تحولی است. از این رو شناخت مردم، فرهنگ، تاریخ، مذهب، اعتقادات، نگرش‌ها و احساساتشان مساله بسیار مهمی است.

منابع

۱. از کیا، مصطفی و همکاران(۱۳۸۹)، نظریه‌های اجتماعی معاصر با رویکرد توسعه، تهران، انتشارت علم، چاپ اول
۲. اسملسر، نیل(۱۹۶۳)، به سوی نظریه‌ای در نوسازی، ترجمه محمد جواد زاهدی مازندرانی در: اقتصاد کشاورزی و توسعه، تهران، فصلنامه پژوهشی مرکز مطالعات برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، تابستان ۱۳۷۲، شماره ۲، صفحات ۱۴۸ تا ۱۶۶
۳. توحیدلو، سمیه(۱۳۸۵)، بررسی اثر و پیامدهای توسعه صنعتی بر توسعه اجتماعی در منطقه احمدآباد مستوفی با تاکید بر دانش-آموزان دوره دبیرستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران
۴. تودارو، مایکل(۱۳۷۱)، توسعه اقتصادی جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، جلد اول و دوم، چاپ اول، تهران، انتشارات سازمان برنامه و بودجه
۵. جباری، حبیب(۱۳۸۶)، توسعه اجتماعی و اقتصادی: دو روی یک سکه؟، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال سوم، شماره ۱۰، تهران، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
۶. حسن‌زاده صدیقه(۱۳۸۸)، عوامل اجتماعی موثر بر شکاف طبقاتی در بین ساکنین محله شرکت نفت و محله سادات، پایان‌نامه کارشناسی دانشگاه پیام نور گچساران
۷. دواس، دی. اس(۱۳۸۲)، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایبی، تهران، نشر نی
۸. ساروخانی، باقر(۱۳۷۸)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
۹. سیف‌الهی، سیف‌اله(۱۳۹۰)، جامعه‌شناسی توسعه اقتصادی - اجتماعی ایران: زمینه‌ها، موانع و تنگناها، تهران، انتشارات جامعه پژوهان سینا، چاپ اول
۱۰. سیف‌الهی، سیف‌اله و حافظ امینی، حمیرا(۱۳۸۸)، برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی و تاثیر آن بر واگرایی و همگرایی گروه‌های قومی در ایران، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد واحد گرمسار، سال سوم، شماره دوم، صفحات ۶۷ تا ۹۸
۱۱. طالبیان، امیر و همکاران(۱۳۸۷)، تاثیر اجتماعی توسعه صنعتی در منطقه عسلویه، نامه علوم اجتماعی، شماره ۳۳، بهار، صفحات ۵۵-۷۵
۱۲. فاضلی، محمد و همکاران(۱۳۸۷)، پیامدهای اجتماعی و فرهنگی استقرار نفت و گاز در جزیره خارگ، شناخت وضع موجود، علت‌یابی مسائل و راهکارهای حل مشکلات، موسسه مطالعات بین‌المللی انرژی
۱۳. قاسمی، وحید و همکاران(۱۳۸۹)، شناخت تاثیر طبقه اجتماعی بر نگرش نسبت به جریان نوگرایی در شهر اصفهان، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و یکم، شماره پیاپی ۳۷، شماره اول، بهار

۱۴. قانع‌راد، محمدامین (۱۳۸۴)، رویکرد توسعه اجتماعی به برنامه‌های فقرزدایی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم، شماره ۱۸
۱۵. کاتوزیان، محمدعلی همایون (۱۳۷۷)، نه مقاله در جامعه‌شناسی تاریخی ایران، نفت و توسعه اقتصادی، ترجمه علیرضا طیب، تهران، نشر مرکز
۱۶. گلدتورپ، ج، ای (۱۳۷۳)، جامعه‌شناسی کشورهای جهان سوم، نابرابری و توسعه، ترجمه جواد طهوریان، مشهد، انتشارات آستان قدس
۱۷. مزارعی، زهرا (۱۳۸۹)، مطالعه مقایسه‌ای بررسی تاثیر شرکت نفت بر بافت اجتماعی شهر گچساران در بین کارمندان شرکت نفت و غیر شرکت نفت، پایان نامه کارشناسی دانشگاه پیام نور گچساران
۱۸. موسایی، میثم (۱۳۸۸)، رابطه توسعه اقتصادی و توسعه اجتماعی، فصلنامه راهبرد یاس، شماره ۲۰، زمستان
۱۹. میرترابی، سعید (۱۳۸۷)، مسائل نفت ایران، تهران، نشر قومس، چاپ چهارم
20. Ingelhart.R (2001), international encyclopedia of the social and behavioral sciences, pages 9965-9971
21. Ibrahim, Afaf Meleis (1992), volume 16, Issue 9, pages 965-970
22. Arthur John (1991), Jurnal of criminal Justic, volume 19, pages 499-513